

Inkluderingsarbete för barn och ungdomar vid svenska skolor:

En kartläggning bland 4778 anställda vid 68 skolor

**Karolinska
Institutet**

Inkluderingsarbete för barn och ungdomar vid svenska skolor: en kartläggning bland 4778 anställda vid 68 skolor

Center of Neurodevelopmental Disorders at Karolinska Institutet (KIND). Avdelningen för Neuropsykiatri, Institutionen för kvinnors och barns hälsa Karolinska Institutet & Centrum för Psykiatrforskning, Stockholms läns landsting, 2018-04-16

Frida Bartonek
Anna Borg
Martin Hammar
Steve Berggren
Sven Bölte

**Karolinska
Institutet**

**Karolinska
Institutet**

Rapport

Inkluderingsarbete för barn och ungdomar vid svenska skolor: en kartläggning bland 4778 anställda vid 68 skolor.

Rapport, 16 april 2018.

Publicerad av Karolinska Institutet

© Bartonek, Borg, Hammar, Berggren, Bölte, 2018

ISBN: 978-91-639-6739-9

Kontakt: info@kind.se

Innehållsförteckning

	Sid
Bakgrund	2-3
Metod och mått	3
Respondenter	3-5
Tabell 1. Översikt respondenter	4
Tabell 2. Undervisning, yrke, legitimation och examen per yrke	5
NPF-specifik utbildning	5-6
<i>Lärar-, fritidspedagog och grundutbildning</i>	5-6
<i>Kompletterande högskoleutbildning</i>	6
Resultat	6-9
INCLUSIO kategorier och huvudfrågor	
<i>Alla kategorier och frågor, alla yrkeskategorier</i>	6-8
<i>Kategorier och frågor, per yrkeskategori</i>	8-9
<i>Skillnader mellan yrkeskategorier</i>	9
Sammanfattning och slutsatser	9-11
Referenslista	12
<i>Tabeller och figurer</i>	13-33
Tabell 3. Lärar-, fritidspedagog och grundutbildning, yrke och kön	13
Tabell 4. Lärar-, fritidspedagog och grundutbildning, yrke och ålder	14
Tabell 5. Kompletterande högskoleutbildning, per yrke och kön	15
Tabell 6. Kompletterande högskoleutbildning, per yrke och ålder	16
Figur 1. Utredning av behov av stödinsatser	17
Figur 2. Individualiserade stödinsatser	18
Figur 3. Strukturerad studiemiljö	19
Figur 4. Specifika studieplansdelar	20
Figur 5. Funktionellt bemötande av beteendemässiga särdrag	21
Figur 6. Samarbete med föräldrarna	22
Figur 7. Hänsyn till kamratrelationen	23
Figur 8. Personalens professionalitet	24
<i>Figurförklaring</i>	25
Figur 9. Utredning av behov av stödinsatser	26
Figur 10. Individualiserade stödinsatser	27
Figur 11. Strukturerad studiemiljö	28
Figur 12. Specifika studieplansdelar	29
Figur 13. Funktionellt bemötande av beteendemässiga särdrag	30
Figur 14. Samarbete med föräldrarna	31
Figur 15. Hänsyn till kamratrelationen	32
Figur 16. Personalens professionalitet	33

Bakgrund

Enligt skolans styrdokument, skollagen (SFS 2010:800), har alla elever rätt till en trygg, stödjande och uppmuntrande skolgång som kännetecknas av individanpassning, variation och utmaningar. Alla elever har också rätt till en undervisning som präglas av lust, som skapar nyfikenhet och motivation att söka kunskap och utveckla sociala färdigheter.

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) är ett samlingsbegrepp för olika diagnoser som autismspektrumtillstånd, ADHD, inlärningssvårigheter, samt språk- och motoriska störningar. NPF präglas av olika kognitiva utmaningar, som språkanvändning och förståelse, själv- och emotionsreglering, handlingsplanering, -kontroll och -flexibilitet, motorisk koordinering, social medvetenhet, och förståelse av helhet och sammanhang som hänger ihop med neurologisk mognad, funktion och arkitektur och som skapar situationsövergripande funktionsnedsättningar i vardagen (American Psychiatric Association, 2013). Det uppskattas att 10% av den allmänna befolkningen uppvisar svårigheter inom NPF (Boyle et al. 2011).

Skolinspektionens rapport "Inte enligt mallen" (Skolinspektionen, 2012) visar att elever med NPF inte självklart möter en skolgång enligt skollagens ambition och att behovet av kunskap och metoder för att hjälpa elever med NPF och därmed förverkliga målsättningen av inkludering är betydligt. Även i en undersökning av Autism- och Aspergerförbundet framgår att problematisk skolfrånvaro vid NPF primärt bedöms som associerat till en otillräcklig anpassning av skolmiljö, lärsituationer och sociala situationer för elever med NPF såväl som brister i pedagogisk kompetens på området (Autism- och Aspergerförbundet, 2016). Regeringskansliet föreslår i en promemoria ett antal förändringar i examensbeskrivningarna för speciallärarexamen respektive specialpedagogexamen och som ska säkerställa att speciallärare och specialpedagoger har en bred och djup NPF-specifik kompetens. Ändringarna föreslås bli obligatoriska för samtliga studenter på speciallärar- och specialpedagogutbildningarna från och med 1 juli 2018 (Regeringskansliet, 2017).

INCLUSIO är ett organisationsutvecklingsverktyg (intervju eller enkät) framtaget för att skolpersonal och andra respondenter, t ex elever och deras föräldrar, på ett systematiskt sätt ska kunna kartlägga hur grundskolan fungerar och aktivt arbetar kring inkludering för elever med NPF (Bölte, Berggren & Borg, 2015).

Med 61 frågor, plus bakgrundsfrågor om skolan och respondenten, belyser INCLUSIO områden som t ex utredning av behov av stödinsatser, individualiserade stödinsatser, studiemiljö, bemötande, samarbete med föräldrar, kamratrelationer och personalens

professionalitet. Svaren kan sedan användas som ett verktyg i arbetet att på ett systematiskt sätt analysera, planera och följa upp skolans verksamhet mot målet att skapa och förstärka förutsättningarna för en fungerande och ändamålsenlig skolgång för elever med NPF, men även alla andra elever vilket är den egentliga tanken med inkludering.

Metod och mått

INCLUSIO besvarades under perioden februari 2015 till juni 2016 av 4778 skolpersonal bestående av skolledare, grundskollärare, gymnasielärare, specialpedagoger, speciallärare, fritidspedagoger, elevassistenter och elevhälsopersonal från 68 olika skolor. Enkäten besvarades online och skolorna fick efter avslutad omgång en återkoppling av det egna resultatet. Majoriteten av skolorna som deltog fanns i Stockholms län, i kommunerna Stockholm, Huddinge, Järfälla, Sollentuna, Södertälje och Salem (81%). Övriga skolor fanns i Hudiksvall, Lerum, Mora, Strängnäs, Sundsvall och Östersund (19%). Fyra av skolorna drevs i privat regi (1,8%) och övriga 64 skolor i kommunal regi. Storleken på skolorna varierade mellan <100 och ≥900 elever.

INCLUSIO-enkäten är indelad i olika sektioner. Rektorerna besvarar inledningsvis bakgrundsfrågor om själva skolan och sedan följer respondentspecifika frågor om bland annat yrkestillhörighet, examen, samt vilken årskurs respondenten undervisar i. I föreliggande undersökning var dessa frågor inte obligatoriska. Bakgrundsfrågorna omfattar bl a också en fråga om huruvida respondenterna utöver sin lärar- eller grundutbildning har fått någon kompletterande högskoleutbildning med fokus på NPF och en fråga om de anser att lärar- fritidspedagog eller grundutbildningen har förberett dem för arbetet med elever med NPF.

Efter bakgrundsfrågorna följer INCLUSIOs 61 huvudfrågor, alla obligatoriska. Huvudfrågorna är i sin tur indelade i åtta kategorier; *utredning av behov av stödinsatser, individualiserade stödinsatser, strukturerad studiemiljö, specifika studieplansplansdelar, funktionellt bemötande av beteendemässiga särdrag, samarbete med föräldrarna, hänsyn till kamratrelationen samt personalens professionalitet*. Frågorna presenteras i Likert-format som ställningstaganden till ett påstående med svarsalternativen "ja", "snarare ja", "snarare nej", "nej" och "vet ej". INCLUSIO är ett s.k. kriteriumsbaseerat instrument, dvs utgångspunkten och målsättningen för vad som anses vara ett fungerande inkluderingsarbete är att en majoritet, eller allra helst samtliga, frågor besvaras med "ja".

Respondenter

Av respondenterna var 76% kvinnor och 24% män, fördelade på grundskolelärare som undervisar i årskurs 1-5, grundskolelärare i årskurs 6-9, gymnasielärare, skolledare, specialpedagoger, speciallärare, fritidspedagoger, elevassistenter och elevhälsopersonal (tabell 1). Det ges också möjlighet att svara "annan". Grund- och gymnasielärarna utgör tillsammans lite mer än hälften av det totala antalet respondenter, 60%. Medelåldern för alla respondenter var 46 år, varierandes mellan 19-77 år, och antalet arbetade år i skolvärlden 0-50 år, med ett medel om 16 års erfarenhet.

Tillgången till elevhälsopersonal som sådan såväl som till vilken typ av elevhälsopersonal, sett till yrket, som skolorna har tillgång till varierar. När det gäller skolpsykolog/er så uppger en tredjedel av skolledarna att deras skola helt saknar eller har mindre än en femtedel av en heltidstjänst i tillgång till skolpsykolog/er, men variationen är stor och det finns skolor som har tillgång till uppåt 120% av en heltidstjänst. Skolpsykolog/erna är även i störst utsträckning inhyrda, 67%, i motsats till anställda inom skolenheten och i relation till övrig elevhälsopersonal. I medel räknat uppnår tillgången till en skolpsykolog/er en omfattning av 35% av en heltidstjänst. Variationen är stor även i tillgången till skolkurator/er, där vissa skolor helt saknar skolkurator/er medan andra har uppåt dryga 300% av en heltidstjänst. I medel räknat så är tillgången på skolkurator/er 76%. Skolkurator/er och skolsköterskor är i regel anställda inom skolenheten, 95% respektive 85%. Det bör noteras att tillgången till elevhälsopersonal inte har satts i relation till antalet elever vid respektive skola.

Tabell 1. Översikt respondenter (N= 4 778).

Yrkeskategori	Totalt		Kvinnor	Män	Ålder	Antal arbetade år i skolvärlden
	N	%	(n= 3 650)	(n= 1 128)		
	N	%	n	n	Medel (SD)	Medel (SD)
Grundskolelärare åk 1-5	1 646	34,4	1 393	253	44,44 (11,034)	15,34 (10,570)
Grundskolelärare åk 6-9	1 219	25,5	839	380	46,26 (10,333)	16,65 (9,782)
Gymnasielärare	19	0,4	11	8	45,11 (10,677)	13,95 (8,618)
Skolledare	202	4,2	142	60	50,98 (8,474)	23,03 (9,301)
Specialpedagoger	204	4,3	190	14	53,26 (8,423)	23,09 (10,257)
Speciallärare	174	3,6	151	23	51,83 (9,918)	23,78 (11,468)
Fritidspedagog	527	11	344	183	43 (11,880)	14,97 (10,873)
Elevassistent	199	4,2	108	91	39,89 (13,559)	10,39 (9,2)
Elevhälsopersonal	161	3,4	138	23	48,66 (10,483)	12,44 (8,275)
Annat/inget svar	435	9	334	93	47,79 (11,817)	16,78 (11,097)

Tabell 2 visar att fördelningen mellan de olika årskurserna som respektive lärare undervisar i förefaller förhållandevis jämn. Nästan alla grundskolelärare är antingen behöriga och/eller legitimerade och drygt hälften av skolledarna har examen från rektorsutbildning, 54%. Av specialpedagogerna uppger 75% att de har specialpedagogexamen och 37% av speciallärarna uppger att de har speciallärarexamen. Majoriteten, 74%, av gymnasielärarna undervisar på högskoleförberedande program och 63% och/eller på yrkesprogram. En mindre andel, 26%, undervisar på introduktionsprogram. Av fritidspedagogerna svarar 44% att de har fritidspedagogexamen och av elevassistenterna svarar 80% att de har gymnasieexamen.

Tabell 2. Undervisning, yrke, legitimation och examen per yrke (N= 4 778).

		Kvinnor (n 3 650)		Män (n 1 128)		Alla (n 4 778)		
		Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	NA
Grundskolelärare åk 1-5 (n 1 646)	<i>Undervisar du i årskurs 1?</i>	495	767	77	156	527	923	151
	<i>Undervisar du i årskurs 2?</i>	502	717	90	146	592	863	191
	<i>Undervisar du i årskurs 3?</i>	531	683	112	120	643	803	200
	<i>Undervisar du i årskurs 4?</i>	395	771	149	80	544	851	251
	<i>Undervisar du i årskurs 5?</i>	374	784	145	83	519	867	260
	<i>Är du behörig lärare?</i>	1 274	71	201	45	1 475	116	55
	<i>Är du legitimerad lärare?</i>	1 258	95	186	62	1 444	157	45
Grundskolelärare åk 6-9 (n 1 219)	<i>Undervisar du i årskurs 6?</i>	481	324	203	159	684	483	52
	<i>Undervisar du i årskurs 7?</i>	560	218	281	76	841	294	84
	<i>Undervisar du i årskurs 8?</i>	585	197	275	76	860	273	86
	<i>Undervisar du i årskurs 9?</i>	578	198	276	75	854	273	92
	<i>Är du behörig lärare?</i>	756	51	338	35	1094	86	39
	<i>Är du legitimerad lärare?</i>	736	76	309	64	1045	140	34
Gymnasielärare (n 19)	<i>Undervisar du på högskoleförberedande program?</i>	9	2	5	2	14	4	1
	<i>Undervisar du på yrkesprogram?</i>	7	4	5	2	12	6	1
	<i>Undervisar du på introduktionsprogram?</i>	2	9	3	4	5	13	1
Skolledare (n 202)	<i>Har du examen från rektorsutbildning?</i>	76	60	33	24	109	84	9
Specialpedagog (n 204)	<i>Har du specialpedagogexamen?</i>	145	37	8	6	153	43	8
Speciallärare (n 174)	<i>Har du speciallärarexamen?</i>	57	89	8	14	65	103	6
Fritidspedagog (n 527)	<i>Har du fritidspedagogexamen?</i>	163	172	69	108	232	280	15
Elevassistent (n 199)	<i>Har du gymnasieexamen?</i>	88	10	71	12	159	22	18
Elevhälsopersonal (n 161)	<i>Är du skolpsykolog?</i>	18	100	5	15	23	115	23
	<i>Är du skolkurator?</i>	46	73	7	11	53	84	24
	<i>Är du skolsköterska?</i>	53	61	1	16	54	77	30
	<i>Är du annan elevhälsopersonal?</i>	18	94	10	10	28	104	29

NPF-specifik utbildning

Lärar-, fritidspedagog och grundutbildning

Oberoende av yrkeskategori svarar 5,8% "Ja" på frågan om lärar-, fritidspedagog eller grundutbildningen har förberett dem för arbetet med elever med NPF, 13,5% svarar "Snarare ja", 36,9% "Snarare nej", 32,3% "Nej" och 8,4% "Vet ej". Inom respektive yrkeskategori svarar 3,4-4% av grundskole- och gymnasielärarna, 5% av skolledarna, 14,2% av specialpedagogerna, 13,2% av speciallärarna, 7,4% av fritidspedagogerna och 19,9% av elevhälsopersonalen "Ja" (tabell 3). Andelen som svarar "Ja" varierar inte nämnvärt mellan de olika ålderskategorierna, från 5,2% i ålderskategorin 19-29 år till 6,2% i kategorin 50-59 och 7,5% i kategorin 40-49 år (tabell 4).

Kompletterande högskoleutbildning

Oberoende av yrkeskategori svarar 14,2% att de har någon form av kompletterande högskoleutbildning med fokus på NPF. Av grundskole- och gymnasielärarna är motsvarande andel 5-10%, för skolledarna 13%, 49% för specialpedagogerna, 53% för speciallärarna och 9% för fritidspedagogerna samt 24% för elevhälsopersonalen. Sammantaget över alla yrkeskategorier så svarar 82,3% "Nej" och 14,2% "Ja" (tabell 5). I den lägsta ålderskategorin, 19-29 år, uppger 4,6% att de har kompletterande högskoleutbildning med fokus på NPF och i den näst högsta ålderskategorin, 60-69 år, är siffran 22,4% (tabell 6).

Resultat

INCLUSIO kategorier och huvudfrågor

Alla kategorier och frågor, alla yrkeskategorier

När det gäller utredning av behov av stödinsatser så svarar nära hälften, 47,8%, "Ja" på frågan om en utredning inleds vid misstanke om en NPF-diagnos och 27,9% att de rekommendationer som följer med en NPF-diagnos senare ligger till grund för eventuella stödinsatser. 28 % svarar att det är tydligt vem som har ansvaret för planeringen av stödet till eleven med NPF och något fler, 29,7%, att det på skolan genomförs en NPF-specifik kartläggning av dessa elevers svårigheter, t ex genom anpassade instrument som PEP-R och läs- och skrivtester. 24,6% svarar att de har återkommande möjligheter att diskutera innehållet i stödinsatser som de är delaktiga i (figur 1).

I kategorin *individualiserade stödinsatser* svarar en av fem, 18,3%, att specifika stödinsatser tillhandahålls i den mån som eleven har behov av. En av tio, 10,9% uppger att kompletterande stödinsatser, som assistanstimmar och ledsagning tillhandahålls i den utsträckning som

eleven behöver. Ungefär lika många, 12,1%, uppger att skolans förutsättningar för att möta behoven hos en ny elev med NPF-diagnos kontrolleras och 10,7% att personal, t ex lärare och assistenter, väljs ut utifrån elevens individuella egenskaper och behov. Mellan 27-37,2% uppger att mindre vardagliga anpassningar under skoldagen genomförs utan hinder och att anpassningar av klass- eller skolregler görs vid behov för elever med NPF. Hälften, 47,4%, uppger att elever med NPF vid behov erbjuds möjlighet att redogöra för sina kunskaper individuellt. 14,2% svarar att skolan visar lotsande kompetens, dvs. en kunskap om vilka stödåtgärder eleven kan få utanför skolan. Drygt 16,1% svarar att övergångar mellan t ex klass eller skola förbereds med elevens delaktighet och 24,8% att övergångar förbereds individuellt och målinriktat (figur 2).

När det gäller tillgången till en strukturerad studiemiljö så svarar hälften, 50,5, att rutiner utgör en viktig del av undervisningen. 41,2% svarar att regler kommuniceras tydligt och på ett för eleven med NPF förståeligt sätt, 33,9% att tydlighet och repetition präglar personalens kommunikation med elever med NPF, 30,8% att instruktioner ges kortfattat och konkret och är nedbrutna i steg för stegmoment samt 30,5% att förändringar av dagsstrukturen eller arbetsplanen förmedlas till eleven snarast möjligt. 37,3%, uppger att dagsstruktur och mer tillfälliga händelser visualiseras (t ex synligt schema, dagliga rutiner, Time-Timer) och 25,7% svarar att eleven med NPF för studier erbjuds organisationshjälpmedel (t ex checklistor, planeringsstöd). 15,8% svarar att det finns ljud- och distraktionsfattiga studieplatser till elever med NPF (figur 3).

I kategorin *specifika studieplansdelar* svarar 16,2% att strategier för hantering av förändringar, det oförutsägbara och andra möjliga stressorer erbjuds i undervisningen respektive inom ramen för det individuella stödet. 17,1 % svarar att elevens specialintressen integreras i undervisningen. 24,1% att delar ur de specifika stödåtgärderna integreras i helklassundervisningen, 37,1% att träningen av sociala färdigheter inte enbart sker enskilt utan även i grupp och 29,5% att träningen av sociala färdigheter (bl.a. förståelse av regler sociala situationer och signaler) utgör en del av stöder för elever med NPF. 31,3% uppger att utvecklingen av kommunikativa färdigheter, t. ex. språkutveckling, kommunikationsstöd, utgör en del av stödet för eleven med NPF och 31,3% att utvecklingen av kommunikativa färdigheter inte enbart sker på individnivå utan även på gruppnivå (figur 4).

I kategorin *funktionellt bemötande av beteendemässiga särdrag* svarar 22,6% att hjälpsamma pedagogiska åtgärder för beteendereglering som t ex belöningsystem används i arbetet med eleven med NPF och 24,5% att det finns möjligheter för elever med NPF att dra sig undan och vila vid behov. 15,1% svarar att det finns

individuellt anpassade krisplaner för att förhindra och bemöta svårhanterliga beteendeproblem hos elever med NPF (aggressivitet, vägran, utbrott) och 18,5 att möjliga svåra situationer för eleven, t. ex. kraftiga reaktioner på kroppskontakt, är kända utanför klassen. Ungefär hälften, 47,1, svarar att personalen diskuterar hanteringen av mindre beteendeproblem, t ex oro, för elever med NPF utifrån iakttagelser de gör i gruppen och en av fem, 22,1%, att det finns utrymme för personalen att diskutera och utveckla handlingsplaner för svåra beteendemönster hos elever med NPF (figur 5).

När det gäller *samarbetet med föräldrar* så svarar 31,4% "Ja" på frågan om vårdnadshavarna ses som experter på sitt barn och nära hälften, 45,6% att vårdnadshavarna tillhandahålls en ansvarig kontaktperson. 38,9% uppger att det sker ett ömsesidigt utbyte av kunskap kring bemötandet av eleven med NPF mellan hem och skola, 46,4% att det regelbundet genomförs samtal mellan den berörda personalen och vårdnadshavarna och att barnens föräldrar involveras jämlikt i sammanhang där det fattas beslut kring eleven och 42,7% att skolan tar till vara på de kunskaper som vårdnadshavarna har i syfte att ytterligare förstärka stödet i skolan (genom utbyte, information, rådgivning) (figur 6).

I kategorin *hänsyn till kamratrelationen* uppger 47% att eleverna på skolan är vana att bemöta olikheter, 46,9% att eleven ses som en individ med styrkor och svagheter, och inte som en individ med NPF, 29% att elever som regelbundet umgås med elever med NPF känner till deras egenarter och stödbehov samt 43,7% att grupsammansättningen vid grupparbeten eller pararbete uppmärksammas utifrån kunskap om eleven med NPF. 26,6% svarar att elever förbereds på ostrukturerade sociala situationer inom skolvardagen, t. ex. raster, och 3,4% att det finns särskilt utvalda elever som eleven med NPF kan vända sig till, t. ex. genom ett faddersystem. 14,8% svarar att skolan tillämpar träning eller program som fokuserar på utvecklandet av kamratrelationer och 16,2% att andra elever medvetet inkluderas i stödåtgärderna för utvecklandet av sociala färdigheter för eleven med NPF (figur 7).

I kategorin *personalen professionalitet* svarar en fjärdedel, 24%, att personalen har baskunskaper kring NPF och något fler, 28,1%, att flera av personalen har goda fackkunskaper kring NPF. 65,9% svarar att skolan förstår att ett specifikt stöd kan behövas för elever med NPF, 42,1% att en resurs- och stödorienterad syn för alla elever med särskilda behov är självklar på skolan och 28,3% att ett specialpedagogiskt förhållningssätt och därtill knuten kunskap om anpassningar är förankrad inom skolan. 19,4%, uppger att ansvarsområden kring stödåtgärderna på ett tydligt sätt kartläggs inom personalgruppen, 18,1% att det utifrån stödåtgärderna för elever med NPF finns ett regelbundet utbyte mellan de delaktiga fackpersonerna och 17,4% att det finns ett regelbundet

samarbete med externa experter. Färre än en av tio, 8,9%, svarar att information kring stöd- och behandlingserbjudanden utanför skolan (t ex familjeavlastning) tillhandahålls av skolpersonalen (figur 8).

Kategorier och frågor, per yrkeskategori

I figur 9-16 redovisas svaren på de 61 huvudfrågorna, uppdelade per (fråge)kategori och yrke.

Skillnader mellan yrkeskategorier

I kategorin som berör *utredning av behov av stödinsatser* (figur 9), *individualiserade stödinsatser* (figur 10) samt *samarbete med föräldrarna* (figur 14) ser det ut att finnas en tendens till att skolledare i högre utsträckning än övriga yrkeskategorier svarar "Ja" på vissa frågor.

Till exempel, på frågan om det är tydligt vem som har ansvaret för planeringen av stödet till eleven med NPF utifrån dess aktuella kunskapsnivå och inlärningskapacitet, så svarar 50% av skolledarna "Ja" medan motsvarande andel i gruppen grundskolelärare och gymnasielärare är 21,1-24,4%. På frågan om huruvida personalen som är delaktiga i den planerade stödinsatsen för elever med NPF har återkommande möjligheter att diskutera dess innehåll så svarar 56,4% av skolledarna "Ja" och av grundskolelärarna i åk 6-9 och gymnasielärarna är andelen 10,5-16,7%. 63,4% av skolledarna uppger att utifrån de stödinsatser som beslutats så dokumenteras och utvärderas regelbundet elevens utveckling mot de uppsatta målen. Andelen som svarar på samma sätt av grundskolelärarna i åk 6-9 och gymnasielärarna är 21,1-22,6% (figur 9). På ett liknande sätt uppger 59% av skolledarna, till skillnad från 16% av fritidspedagogerna, att övergångar, t ex klass eller skolbyten, förbereds individuellt och målinriktat (figur 10). På frågan om barnets vårdnadshavare involveras jämlikt vid beslut som omfattar elever med NPF svarar 55,9% av skolledarna och 21,1-37,7% av grundskolelärarna i åk 6-9 och gymnasielärarna att detta görs. 70,8% av skolledarna anger att det regelbundet genomförs samtal med den berörda personalen och föräldrarna rörande eleven med NPF, medan motsvarande siffra för grundskolelärarna i åk 6-9 och gymnasielärarna är 21,1-41,7% (figur 14).

Sammanfattning och slutsatser

Skolan är en plats där barn och ungdomar spenderar en stor del av sin tid, den utgör en viktig social arena och är även en miljö där kraven på olika individuella förmågor och prestationer ofta är höga. Ungefär 10% i den allmänna befolkningen bedöms leva med någon form av

neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (Boyle et al. 2011) och elever med NPF behöver i regel anpassningar av olika slag för att klara av skolan på ett ändamålsenligt sätt. Trots att alla elever har en lagstadgad rätt till en trygg, stödjande och uppmuntrande skolgång som bland annat ska präglas av individanpassning (Skollag, SFS 2010:800) så möter elever med NPF förmodligen inte självklart en vardag likt denna (Autism och Aspergerförbundet, 2016). INCLUSIO är den första studien i sitt slag och får med sina 4778 respondenter och 68 skolor anses vara en förhållandevis stor studie.

Det bör noteras att resultaten som presenteras i den här rapporten inte gör anspråk på att vara representativa och således inte generaliserbara på en större population, och att förekommande innehållsmässiga svagheter bör beaktas i samband med tolkning. INCLUSIO-resultaten baserar sig på uppgifter som är inhämtade under en avgränsad tidsperiod och på självrapporterade uppgifter, vilket i sig alltid riskerar medföra begränsningar. Resultaten reflekterar med nödvändighet inte någon annan tidsperiod än den undersökta, eller perspektiv än den tillfrågade gruppen.

De områden där INCLUSIO visar på särskilda brister i hur skolan fungerar för elever med NPF är (1) brister i lärarutbildningen och kompletterande NPF-specifika kunskaper, (2) utredning av behov av stödinsatser såväl som faktiska individbaserade stödinsatser, (3) bemötande och i (4) hänsynen till elevernas kamratrelationer. Det förekommer också genomgående skillnader i hur de olika yrkeskategorierna svarar.

Grundläggande kunskap om NPF borde vara en förutsättning för att arbeta med elever med NPF, men när det gäller utbildning och NPF-specifika kunskaper (1) så svarar bara en av tjugo, eller 5,8%, "Ja" på frågan om de anser sig förberedda på arbetet med elever med NPF efter att ha gått sin grund- eller lärarutbildning och tre av tjugo, eller 14,2%, att de utöver sin grund- eller lärarutbildning har någon form av kompletterande högskoleutbildning med fokus på NPF.

När det gäller utredning av behov av stödinsatser (2) så uppger två tredjedelar att när en elev med NPF-diagnos börjar beaktas eller kontrolleras inte att skolan har de förutsättningar som krävs för att möta elevens behov. Ungefär hälften svarar att det vid misstanke om en NPF-diagnos inleds en utredning, men det förefaller dock oklart för omkring en tredjedel vem som sedan har ansvaret för stödet till eleven och för ännu några fler om eller att det genomförs kartläggningar av elevernas svårigheter. Ungefär lika många uppger vidare att den personal som är delaktig i de planerade stödinsatserna saknar möjlighet att återkommande diskutera innehållet. Trots att hälften uppger att det inleds en utredning vid misstanke om NPF så uppger en betydligt mindre andel, 18,3%, att specifika stödinsatser tillhandahålls i den mån som

eleven har behov av och ännu färre, 10,9%, att det förhåller sig på samma sätt med kompletterande stödinsatser.

När det gäller bemötande (3) så handlar detta inom ramen för INCLUSIO främst om förmågan att bemöta de beteendemässiga särdrag som kan finnas hos elever med NPF. Majoriteten uppger att det saknas möjligheter för elever med NPF att dra sig undan och vila vid behov och över hälften svarar att det saknas diskussion kring hanteringen av mindre beteendeproblem som t ex oro. Det förefaller även saknas utrymme för personalen att diskutera och utveckla handlingsplaner för svåra beteendemönster och krisplaner för att förhindra och bemöta svårhanterliga beteendeproblem.

I kategorin som berör hänsynen till elevernas kamratrelationer (4) så synliggörs flera positiva aspekter, som t ex att nära 90% uppger att eleverna är vana vid att bemöta olikheter och att eleven med NPF inte bara ses som en elev med NPF utan som en individ med styrkor och svagheter. Nära 80% uppger att elever som regelbundet umgås med elever med NPF känner till deras egenarter och stödbehov. Samtidigt så uppger nästan 90% att det saknas faddersystem eller motsvarande för dessa elever, över hälften att skolan inte tillämpar träning eller program som fokuserar på utvecklandet av kamratrelationer eller att andra elever medvetet inkluderas i de stödåtgärderna som syftar till att utveckla sociala färdigheter.

Målsättningen, och måttet på vad som vore ett framgångsrikt inkluderingsarbete, är att en majoritet eller allra helst samtliga respondenter svarar ja på alla frågor. Resultaten i den här studien synliggör flera positiva aspekter av hur skolan fungerar för elever med NPF men också på flertalet områden där det brister. Resultaten återspeglar även skillnader i hur de olika yrkeskategorierna svarar på frågorna. INCLUSIO som instrument behöver förfinas ytterligare och det kommer ske revideringar i linje med detta. För att få en mer nyanserad bild av läget och inte minst en bedömning av vilka åtgärder som vore mest motiverade så behövs det även motsvarande undersökningar bland eleverna själva och vårdnadshavarna. INCLUSIO är sammanfattningsvis ett lovande instrument för verksamhetsbedömning och utveckling av skolan som organisation och ger skolor nya möjligheter att på ett systematiskt sätt arbeta mot en mer jämlik skola, där alla elever ges förutsättningar att klara sin skolgång.

Referenslista

American Psychiatric Association (APA). (2013). DSM-5. Washington, DC; Author.

Autism- och Aspergerförbundet. (2016). Rapport. Medlemsundersökning om skolgången Skolinspektionen. (2012). Skolsituationen för elever med funktionsnedsättningen AD/HD. 2014:09.

Boyle, C. A., Boulet, S., Schieve, L. A., Cohen, R. A., Blumberg, S. J., Yeargin-Allsopp, M., Kogan, M. D. (2011). Trends in the prevalence of developmental disabilities in US children, 1997–2008. *Pediatrics*, 127, 1034–1042.

Bölte, S., Berggren, S., Borg, A. (2015). *INCLUSIO*. Karolinska Institutet Center of Neurodevelopmental Disorders (KIND).

Regeringskansliet. (2017). *Specialpedagogisk kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter, promemoria 2017-03-22*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen. (2012). *Inte enligt mallen. Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd*. Stockholm: Skolinspektionen (Kvalitetsgranskning rapport 2012:11).

SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Tabeller och figurer

Tabell 3. Lärar-, fritidspedagog och grundutbildning, per yrke och kön (n 4 778).

Anser du att lärar-, fritidspedagog- eller grundutbildningen har förberett dig inför arbetet med elever som har diagnos inom NPF?

	Kvinnor (n 3 208)						Män (n 944)						Totalt (n 4 152)					
	Ja	Sja	Snej	Nej	Ve	NA	Ja	Sja	Snej	Nej	Ve	NA	Ja	Sja	Snej	Nej	Ve	NA
Grundskolelärare åk 1-5 (n 1 646)	54	187	604	475	44	29	12	36	85	80	33	7	66	223	689	555	77	36
Grundskolelärare åk 6-9 (n 1 219)	28	79	337	339	32	24	14	33	144	145	36	8	42	112	481	484	68	32
Gymnasielärare (n 19)	1	0	6	4	0	0	0	1	3	3	0	1	1	1	9	7	0	1
Skolledare (n 202)	7	24	58	42	7	4	3	11	24	15	4	3	10	35	82	57	11	7
Specialpedagog (n 204)	25	45	57	46	6	11	4	1	5	3	1	0	29	46	62	49	7	11
Speciallärare (n 174)	21	31	49	40	4	6	2	4	7	8	0	2	23	35	56	48	4	8
Fritidspedagog (n 527)	28	43	87	64	110	12	11	23	34	39	69	7	39	66	121	103	179	19
Elevhälsopersonal (n 161)	24	38	27	37	3	9	8	5	6	3	0	1	32	43	33	40	3	10
Elevassistent (n 199)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Annan (n 427)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totalt	188	447	1 225	1 047	206	95	54	114	308	296	143	29	242	561	1 533	1 343	349	124
	188			3 020			54			890			242			3 910		
(%)	(5,9)			(94,1)			(5,7)			(94,3)			(5,8)			(94,2)		

Tabell 4. Lärar-, fritidspedagog och grundutbildning, per yrke och ålder (n 4 778).

Anser du att lärar-, fritidspedagog- eller grundutbildningen har förberett dig inför arbetet med elever som har diagnos inom NPF?

	Ålder (n 4 778)																			
	0-5		19-29			30-39			40-49			50-59			60-69			70-77		
	NA	Ja	Sja, snej, nej, ve		NA	Ja	Sja, snej, nej, ve		NA	Ja	Sja, snej, nej, ve		NA	Ja	Sja, snej, nej, ve		NA	Ja	Sja, snej, nej, ve	
Grundskolelärare åk 1-5 (n 1 646)	2	6	149	1	15	404	6	25	468	9	14	360	11	6	160	9	0	1	0	
Grundskolelärare åk 6-9 (n 1 219)	1	3	64	1	9	243	5	12	401	12	11	298	8	7	137	5	0	1	1	
Gymnasielärare (n 19)	0	0	1	1	0	3	0	0	9	0	0	2	0	1	2	0	0	0	0	
Skolledare (n 202)	0	0	0	0	2	15	0	2	73	2	4	59	3	2	38	2	0	0	0	
Specialpedagog (n 204)	0	0	0	0	4	10	1	2	45	1	8	67	7	15	42	2	0	0	0	
Speciallärare (n 174)	0	1	0	0	3	17	3	2	41	0	9	44	3	8	41	2	0	0	0	
Fritidspedagog (n 527)	0	6	88	1	6	97	4	16	120	8	11	120	4	0	44	2	0	0	0	
Elevhälsopersonal (n 161)	0	1	6	0	7	17	3	9	34	1	11	38	1	3	24	5	1	0	0	
Elevassistent (n 199)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Annan (n 427)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Totalt (%)	3	17 (5,2)	308	4	46 (5,3)	806	22	68 (5,3)	1 191	33	68 (6,2)	988	37	42 (7,5)	488	27	1 (25)	2	1	

Tabell 5. Kompletterande högskoleutbildning, per yrke och kön (n 4 778).

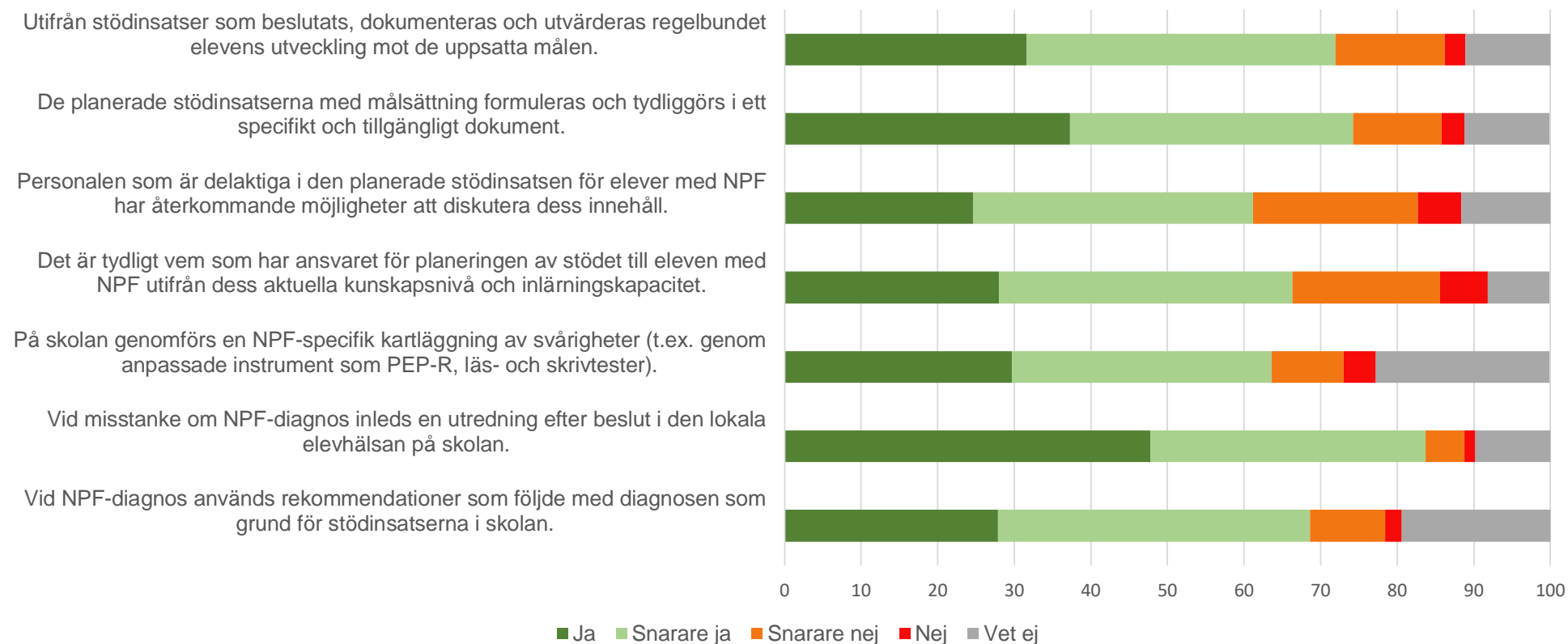
Utöver lärar- eller grundutbildning, har du någon form av kompletterande högskoleutbildning med fokus på NPF?

	Kvinnor (n 3 208)			Män (n 944)			Totalt (n 4 152)		
	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA
Grundskolelärare åk 1-5 (n 1 646)	145	1 211	37	22	225	6	167	1 436	43
Grundskolelärare åk 6-9 (n 1 219)	84	729	26	31	339	10	115	1 068	36
Gymnasielärare (n 19)	1	10	0	0	7	1	1	17	1
Skolledare (n 202)	18	120	4	9	48	3	27	168	7
Specialpedagog (n 204)	93	85	12	7	6	1	100	91	13
Speciallärare (n 174)	81	63	7	11	10	2	92	73	9
Fritidspedagog (n 527)	36	293	15	12	162	9	48	455	24
Elevhälsopersonal (n 161)	27	98	13	12	10	1	39	108	14
Elevassistent (n 199)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Annan (n 427)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totalt	485	2 609	114	104	807	33	589	3 416	147
(%)	(15,1)	(81,3)	(3,6)	(11)	(85,5)	(3,5)	(14,2)	(82,3)	(3,5)
							589	3 561	
							(14,2)	(85,8)	

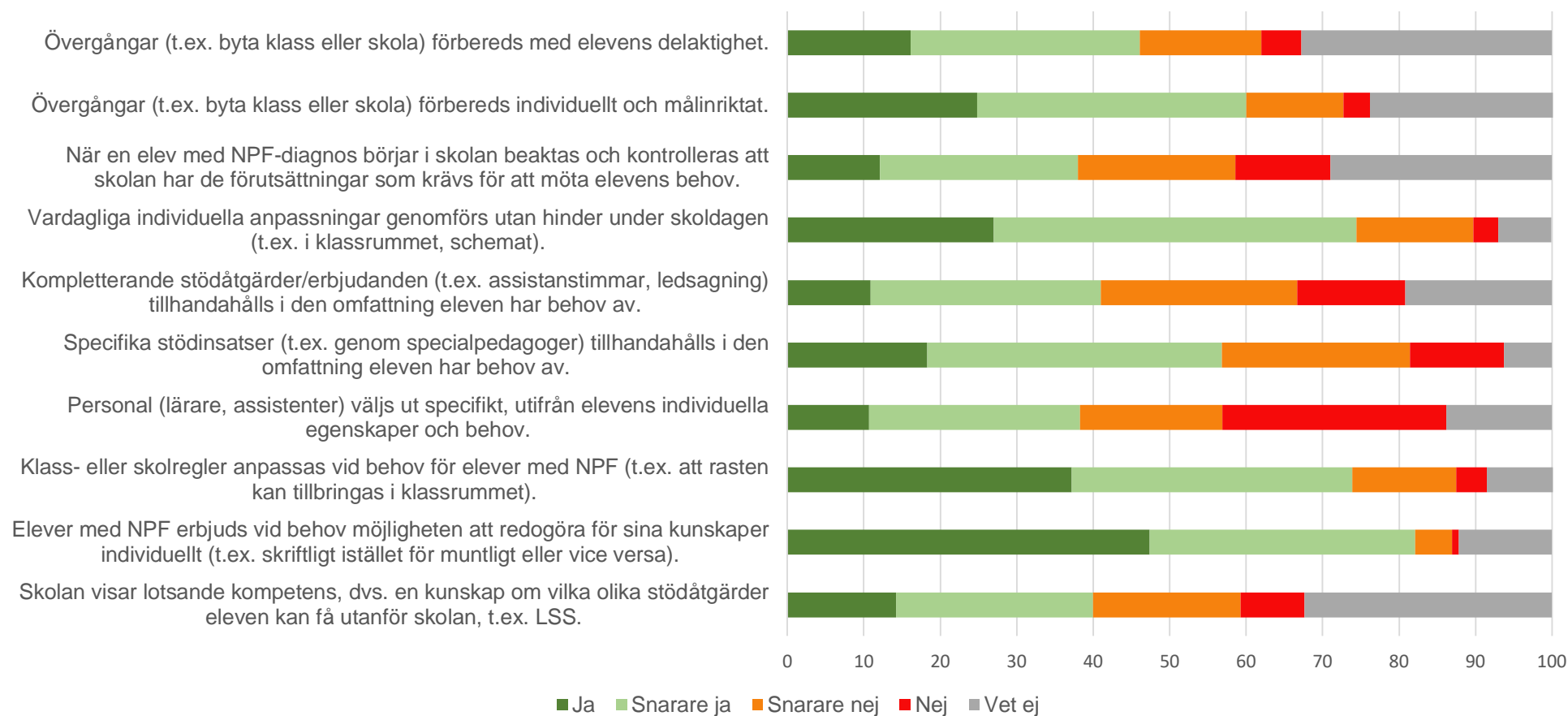
Tabell 6. Kompletterande högskoleutbildning, per yrke och ålder (n 4 778).

Utöver lärar- eller grundutbildning, har du någon form av kompletterande högskoleutbildning med fokus på NPF?

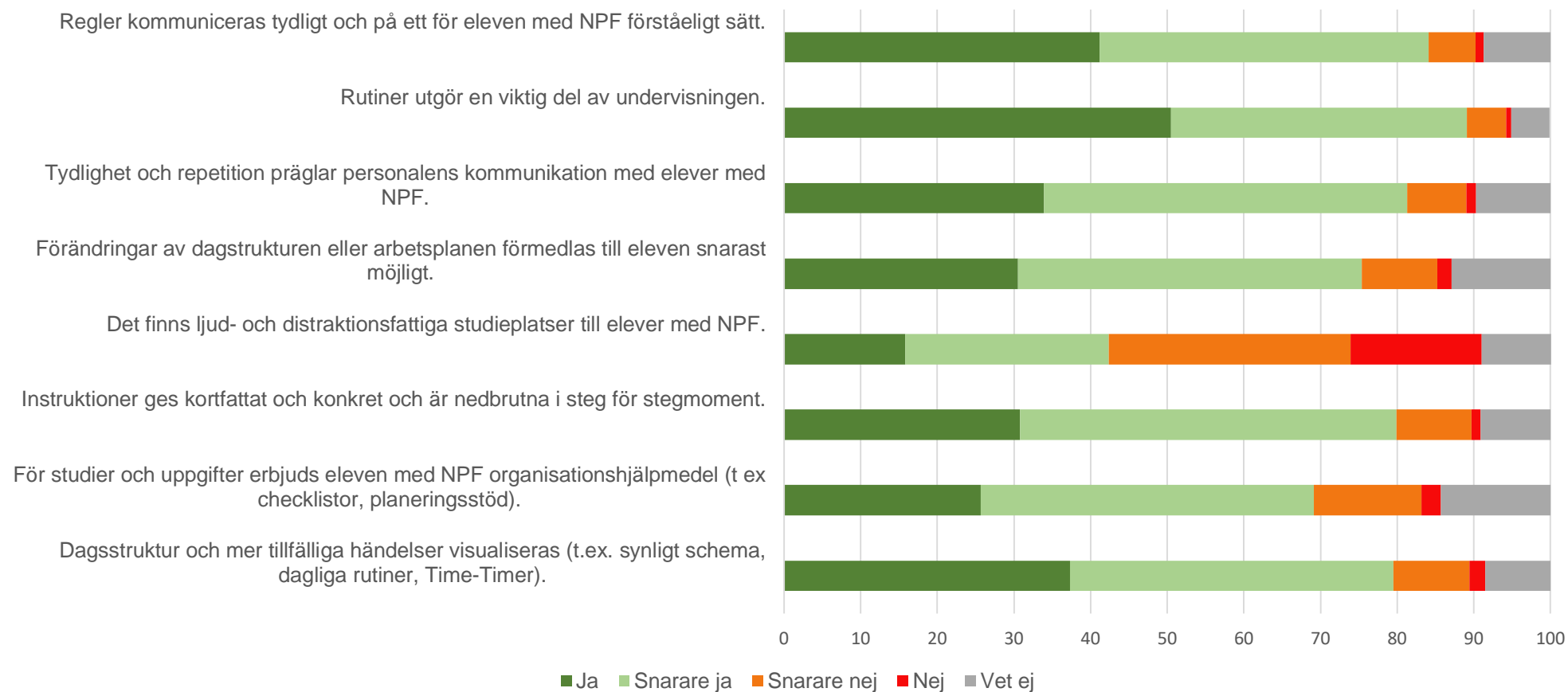
	Ålder (n 4 778)																				
	0-5			19-29			30-39			40-49			50-59			60-69			70-77		
	NA	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA	Ja	Nej	NA		
Grundskolelärare åk 1-5 (n 1 646)	2	7	148	1	33	382	10	48	443	11	57	316	12	21	145	9	0	1	0		
Grundskolelärare åk 6-9 (n 1 219)	1	2	65	1	20	231	6	28	382	15	37	271	9	27	118	4	0	1	1		
Gymnasielärare (n 19)	0	0	1	1	0	3	0	0	9	0	0	2	0	1	2	0	0	0	0		
Skolledare (n 202)	0	0	0	0	2	15	0	6	69	2	9	54	3	10	30	2	0	0	0		
Specialpedagog (n 204)	0	0	0	0	7	7	1	23	24	1	41	34	7	29	26	4	0	0	0		
Speciallärare (n 174)	0	0	1	0	12	8	3	25	18	0	32	20	4	23	26	2	0	0	0		
Fritidspedagog (n 527)	0	4	90	1	8	95	4	13	120	11	16	114	5	7	36	3	0	0	0		
Elevhälsopersonal (n 161)	0	2	4	1	4	20	3	7	34	3	19	30	1	7	19	6	0	1	0		
Elevassistent (n 199)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Annan (n 427)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Totalt (%)	3	15	309	5	86	761	27	150	1099	43	211	841	41	125	402	30	0	3	1		
		(4,6)			(9,8)			(11,6)			(19,3)			(22,4)			(0)				

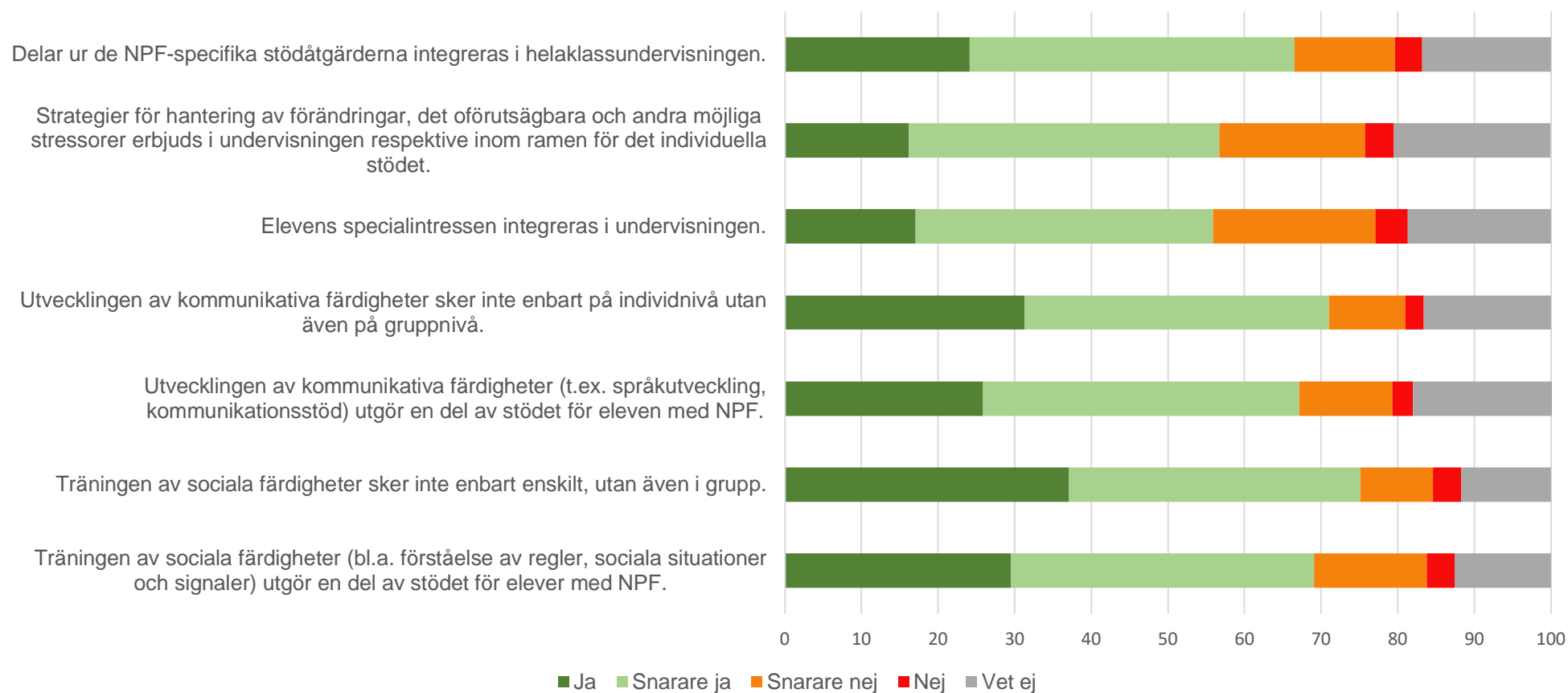
Figur 1. Utredning av behov av stödinsatser. Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

Figur 2. Individualiserade stödinsatser. Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

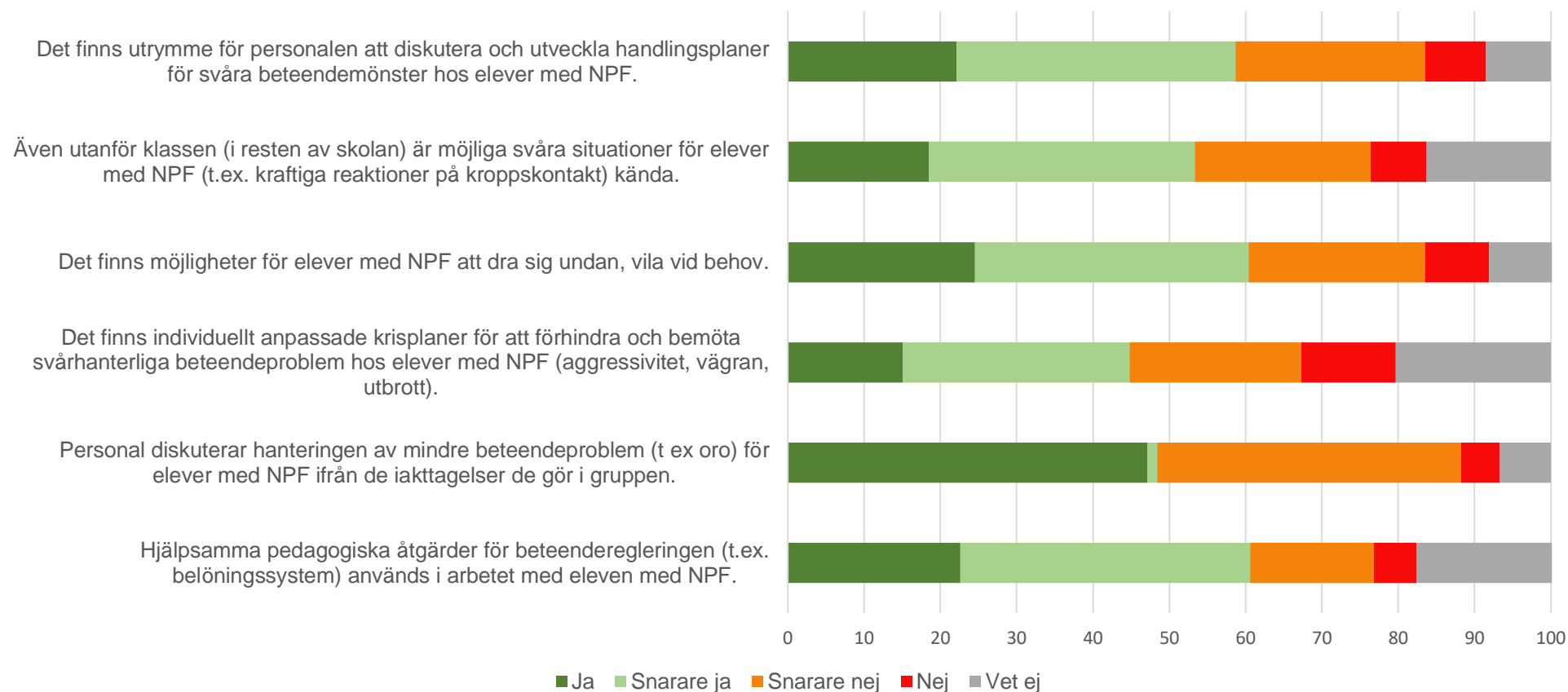

Figur 3. *Strukturerad studiemiljö.* Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

Figur 4. *Specifika studieplansdelar.* Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

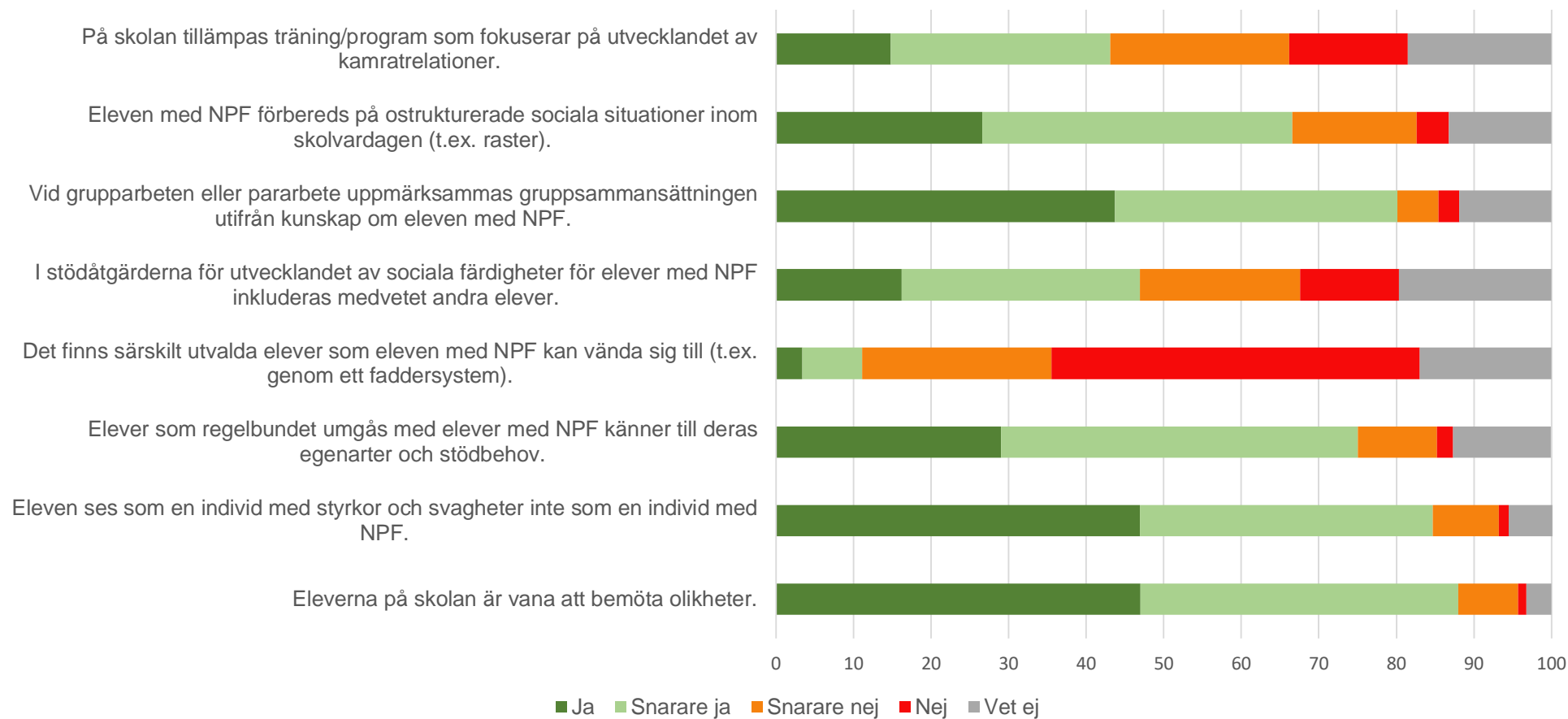

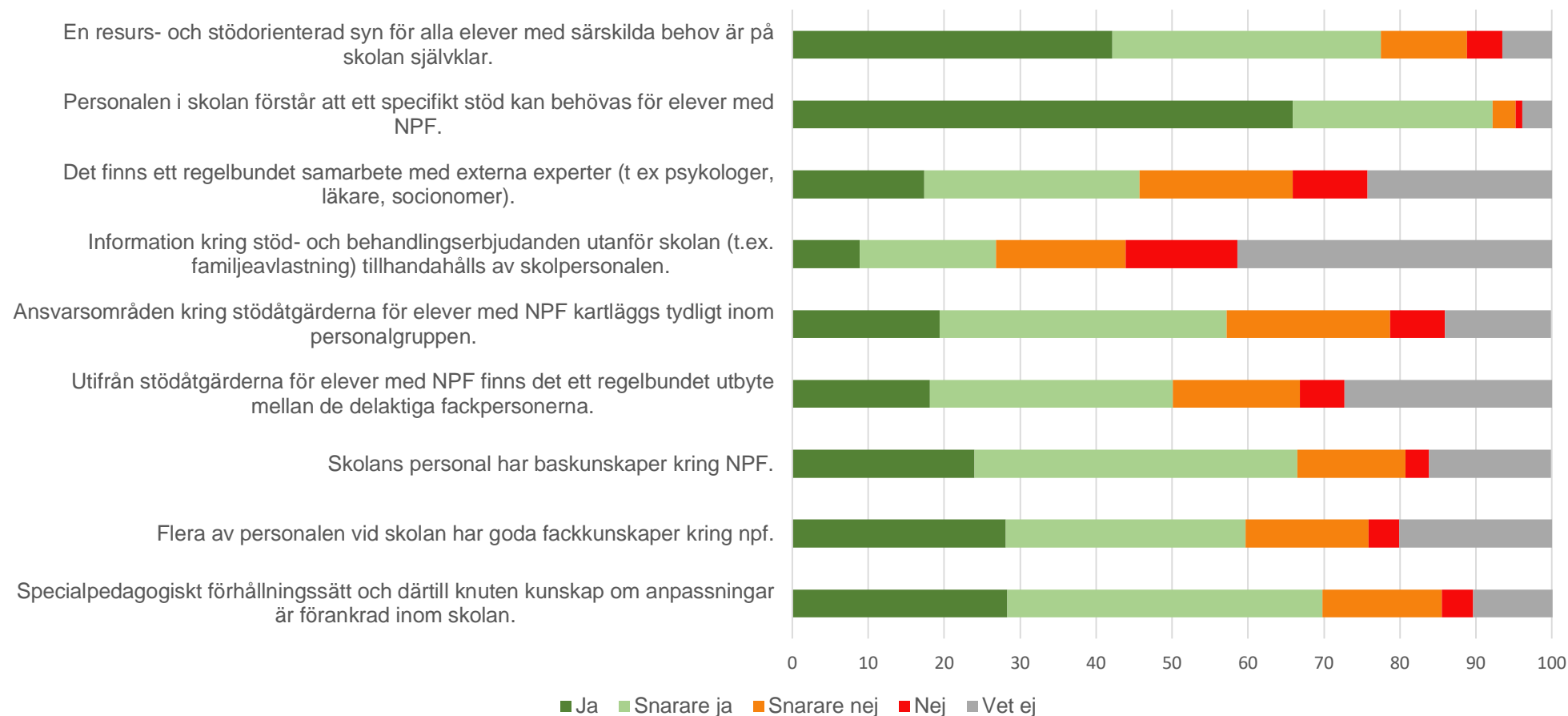
Figur 5. Funktionellt bemötande av beteendemässiga särdrag. Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

Figur 6. Samarbete med föräldrarna. Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

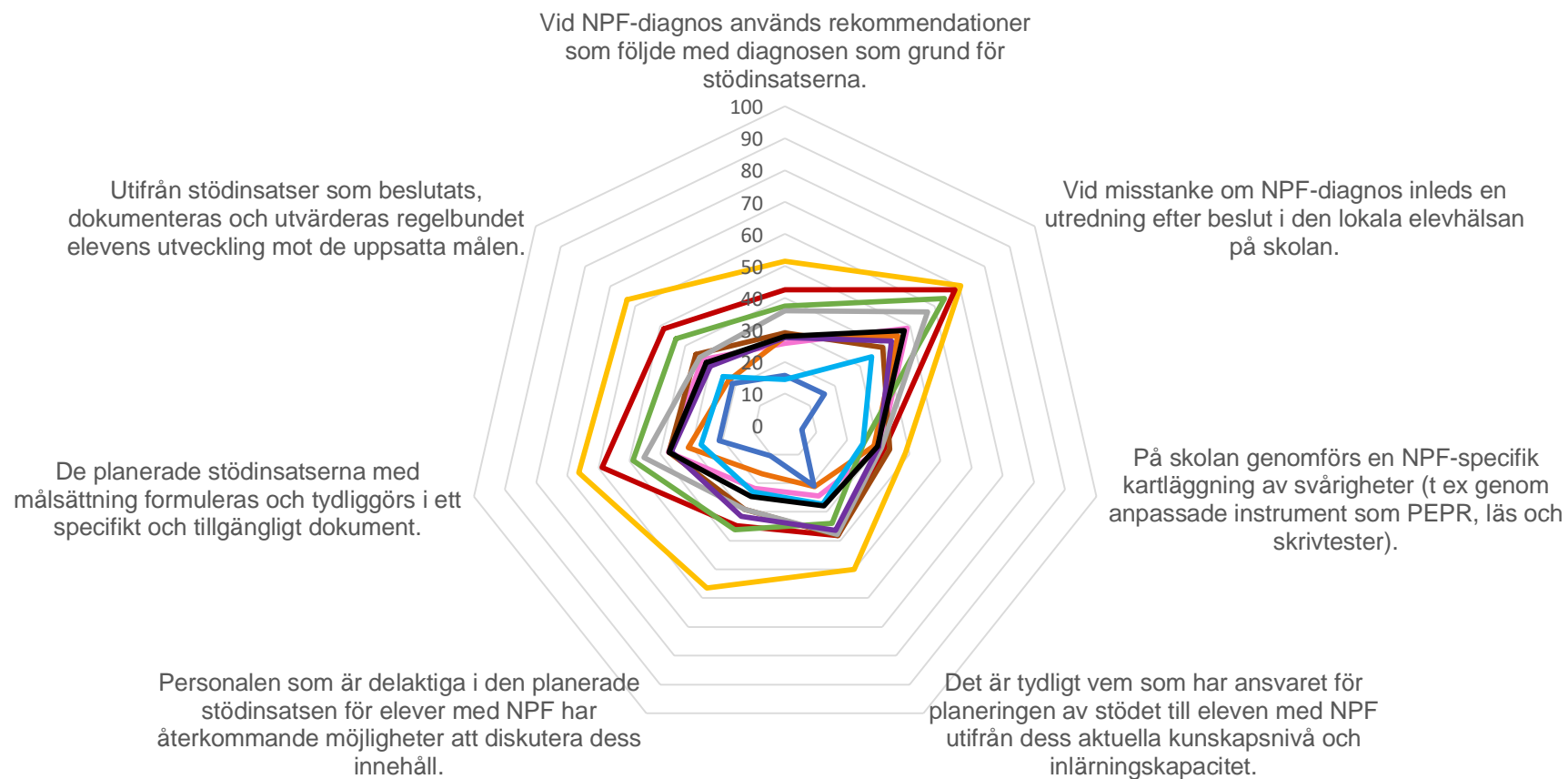
Figur 7. Hänsyn till kamratrelationen. Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

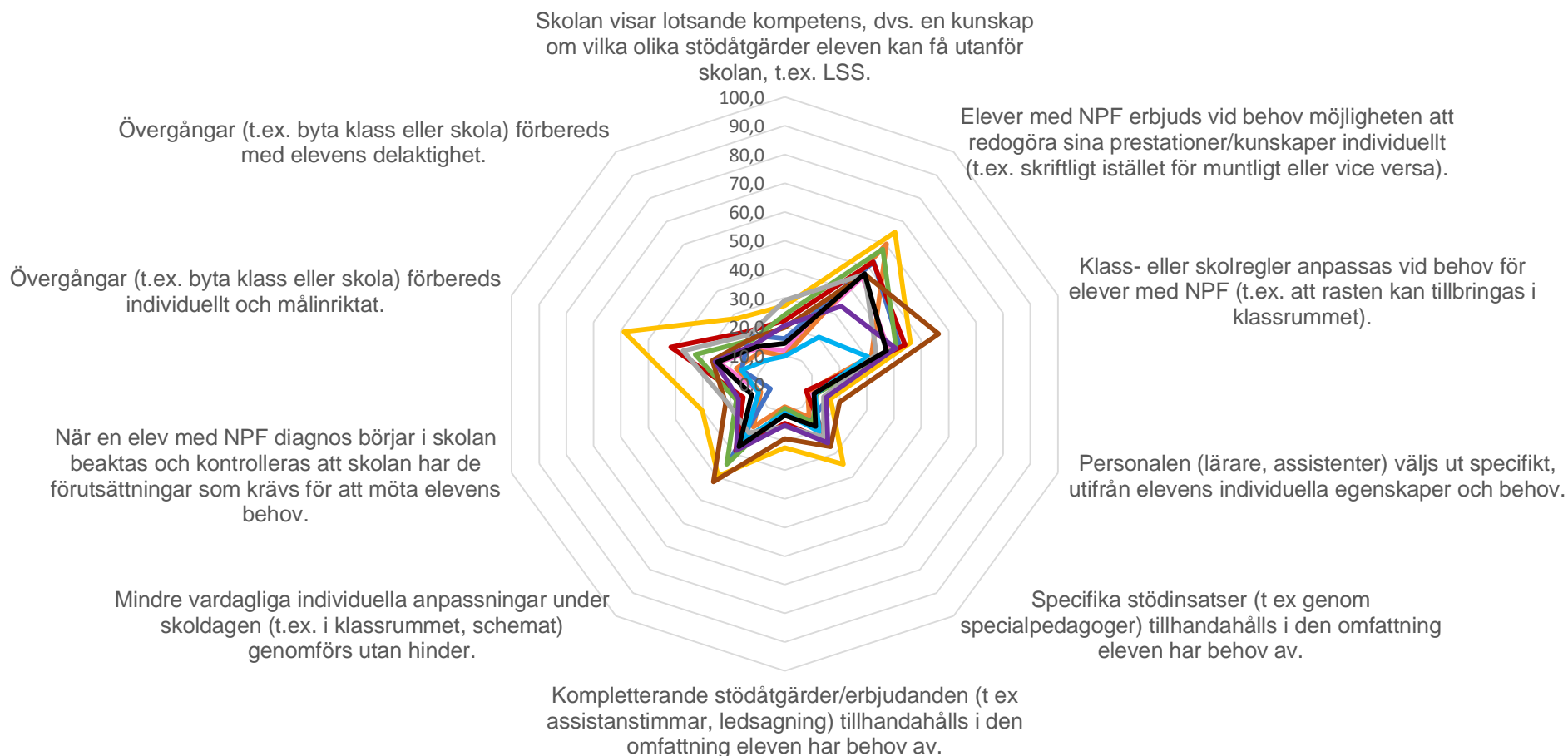
Figur 8. Personalens professionalitet. Andel i % per svarsalternativ, alla yrkeskategorier (n 4 778).

Figurförklaring

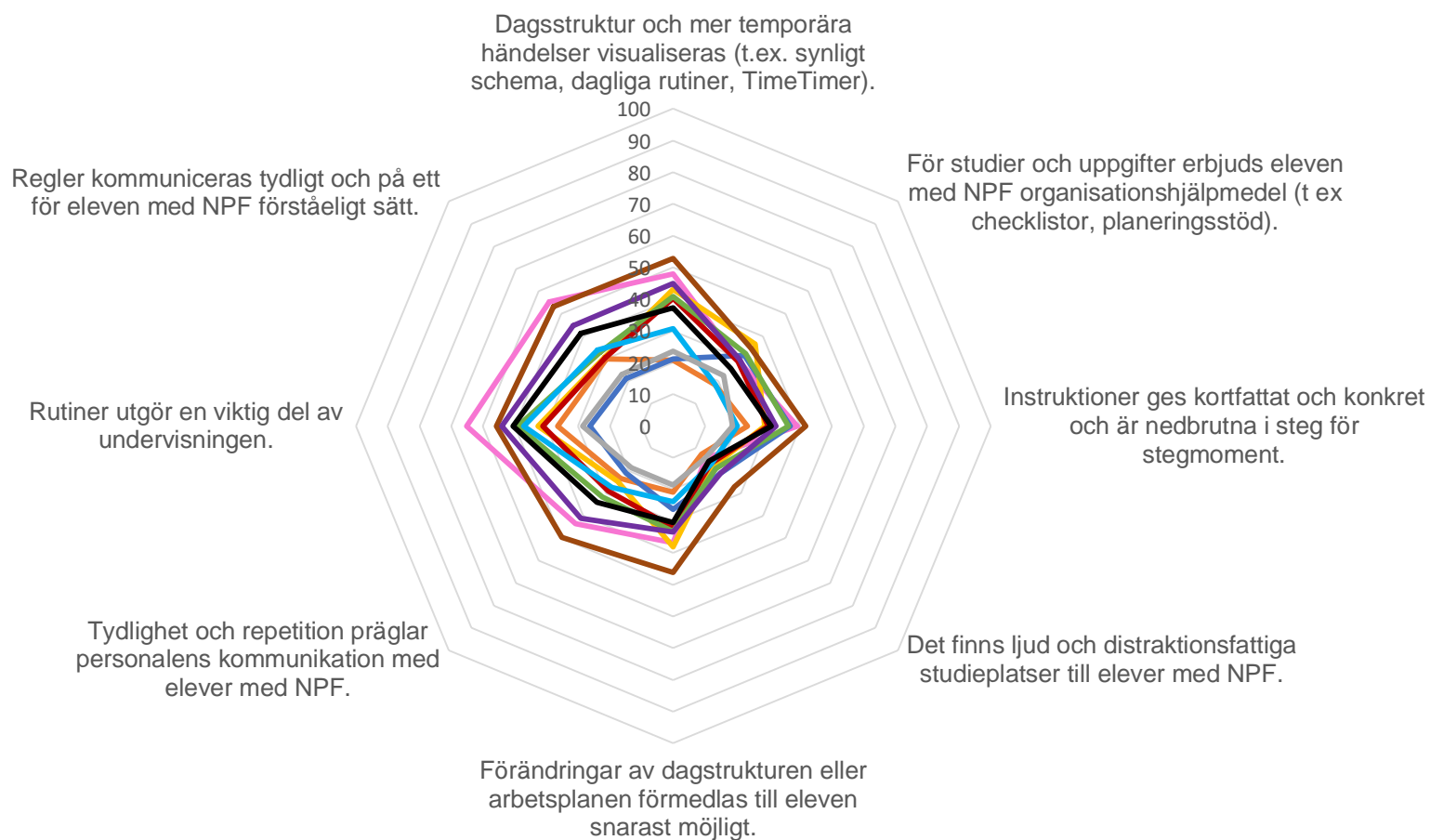
- Grundskolelärare åk 1-5 (n 1 646)
- Grundskolelärare åk 6-9 (n 1 219)
- Gymnasielärare (n 19)
- Skolledare (n 202)
- Specialpedagog (n 204)
- Speciallärare (n 174)
- Fritidspedagog (n 527)
- Elevassistent (n 199)
- Elevhälsopersonal (n 161)
- Annan (n 427)
- Alla yrkeskategorier (n 4 778)

Figur 9. Utredning av behov av stödinsatser. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

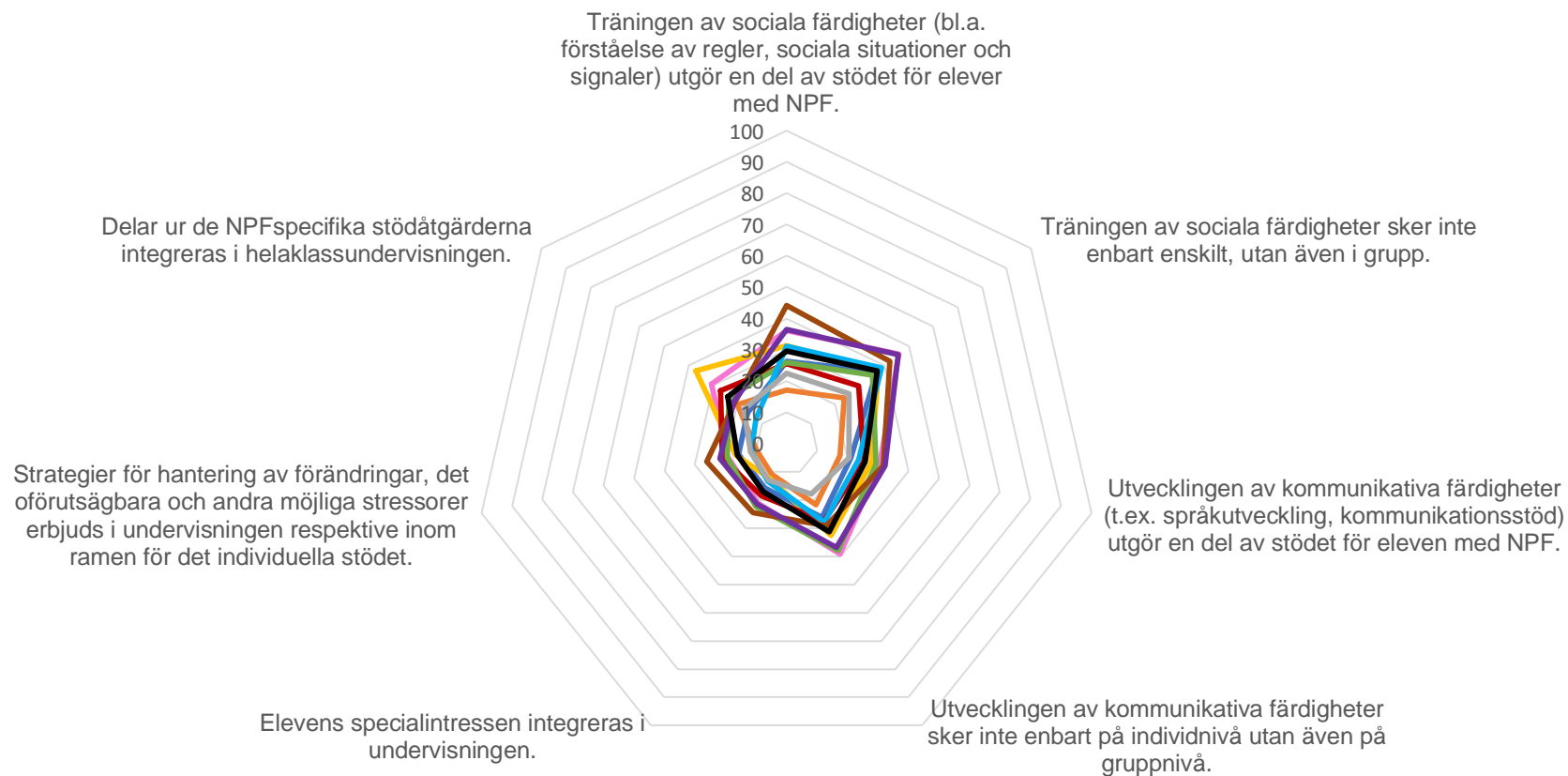

Figur 10. Individualiserade stödinsatser. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

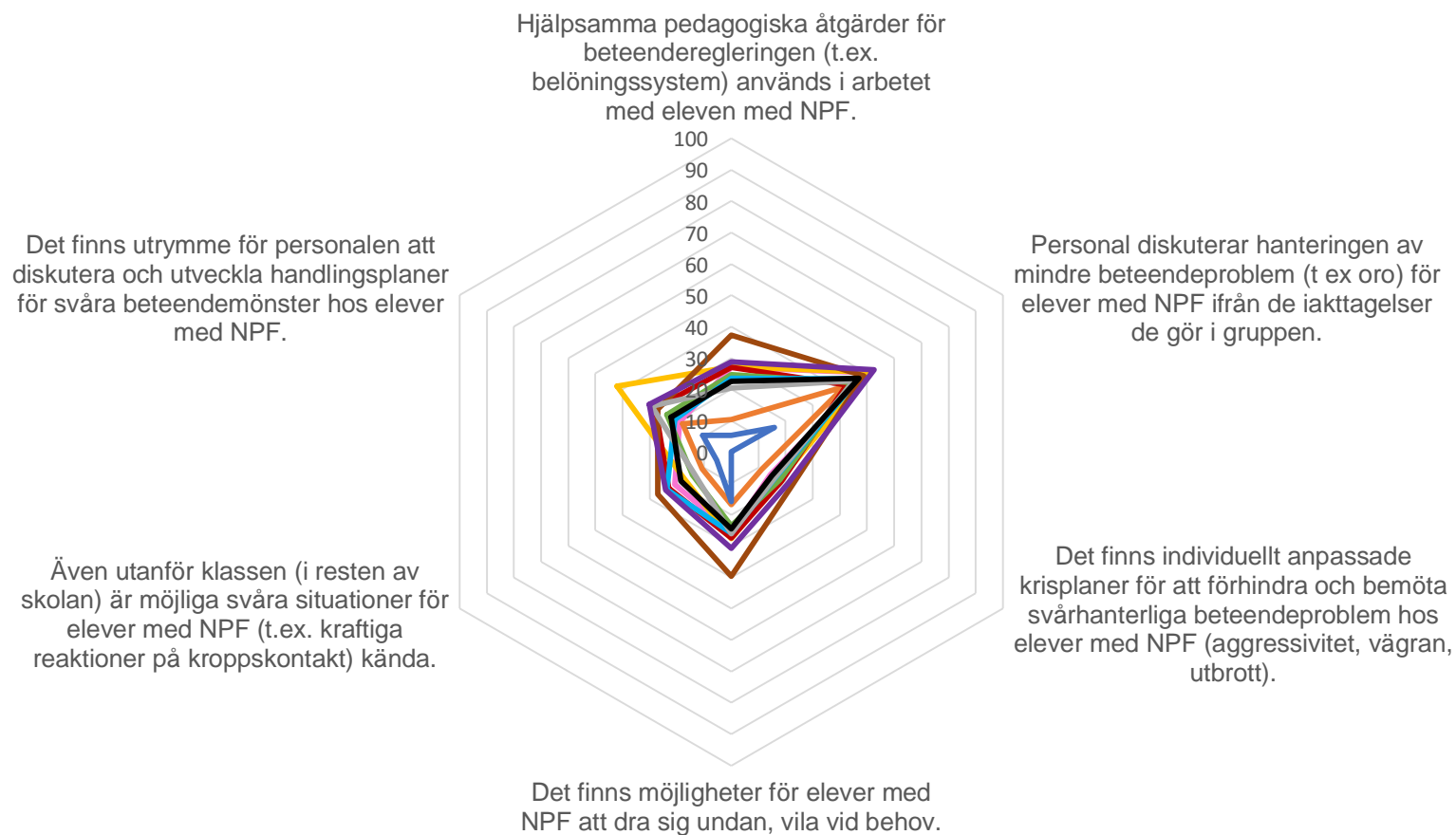

Figur 11. Strukturerad studiemiljö. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

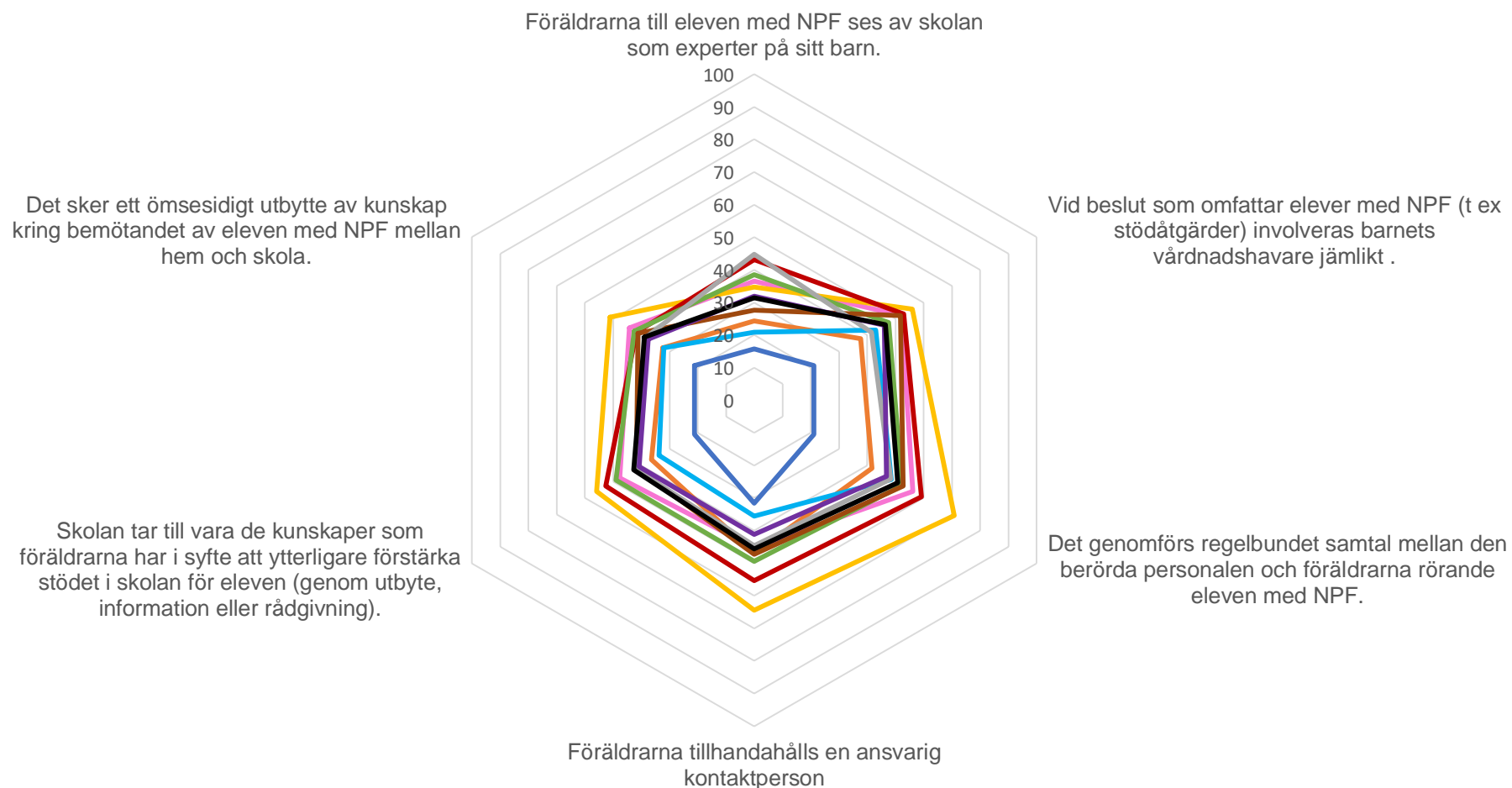

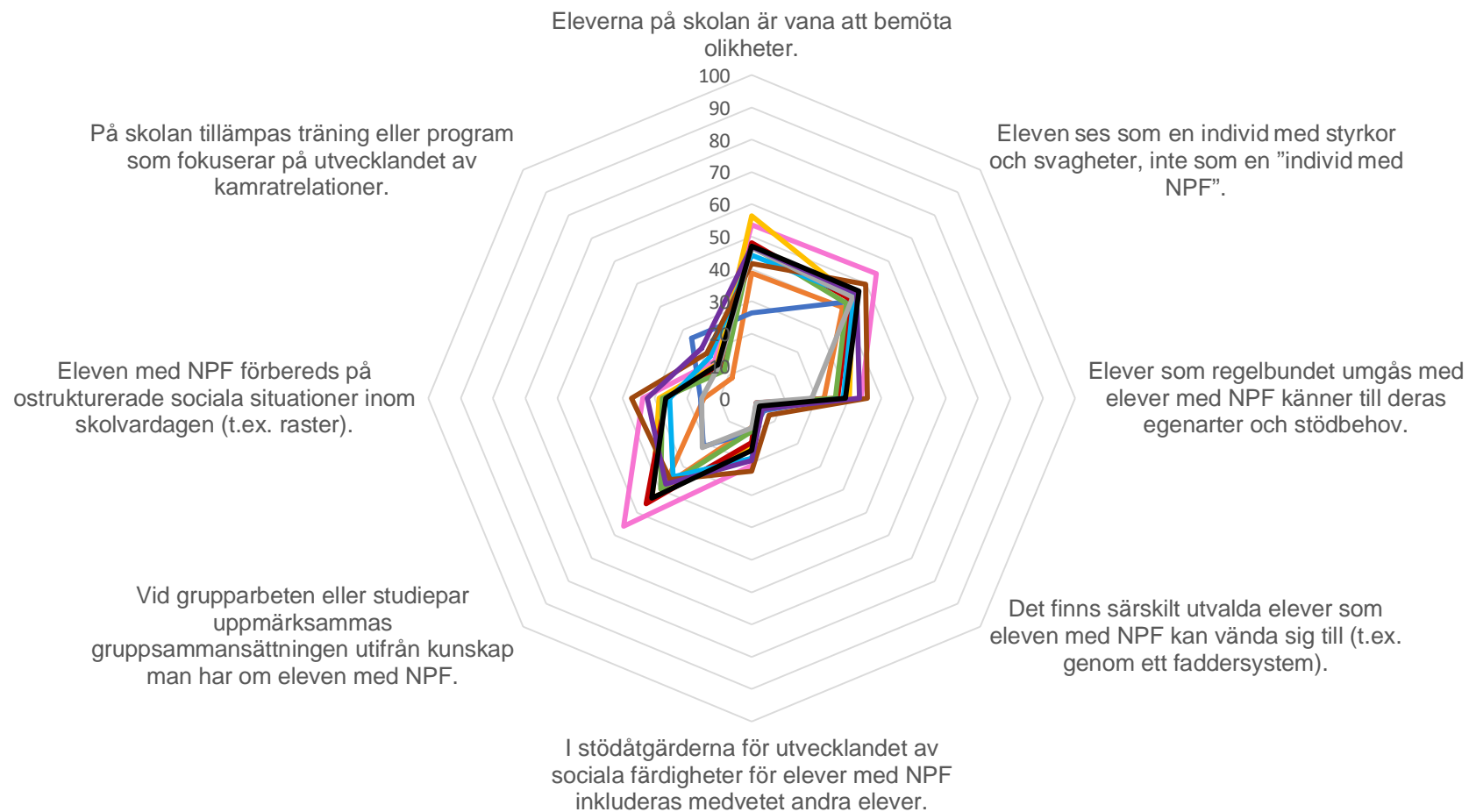
Figur 12. Specifika studieplansdelar. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

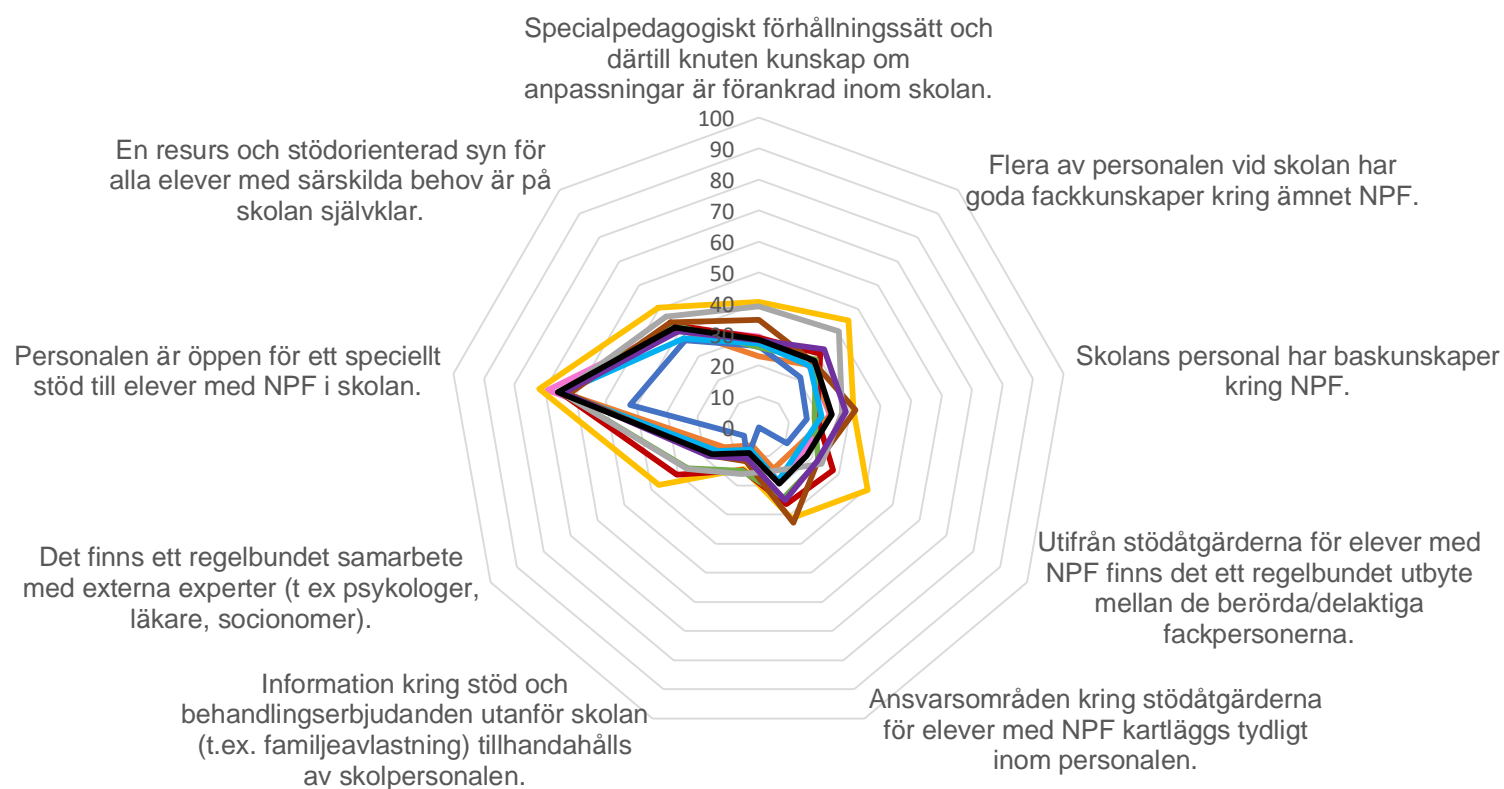
Figur 13. Funktionellt bemötande av beteendemässiga särdrag. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

Figur 14. Samarbete med föräldrarna. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

Figur 15. Hänsyn till kamratrelationen. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

Figur 16. Personalens professionalitet. Andel i % som svarat ja, per yrkeskategori och fråga (n 4 778).

Karolinska Institutet är ett av världens ledande medicinska universitet med visionen att på ett avgörande sätt bidra till att förbättra människors hälsa. I Sverige står Karolinska Institutet för den enskilt största andelen medicinsk akademisk forskning och har det största utbudet av medicinska utbildningar. Varje år utser Nobelförsamlingen vid Karolinska Institutet mottagare av Nobelpriset i fysiologi eller medicin.

**Karolinska
Institutet**

Karolinska Institutet
171 77 Stockholm
Telefon 08-524 800 00
ki.se